

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ РАУФА АБЛЯЗОВА**

Кафедра права та інформаційної справи

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Кримінальне право»

**На тему: «Кримінально-правова характеристика злочинів проти волі,
чесності та гідності особи»**

Студент-виконавець:

Кочерга Альона Олександрівна,
група ЮР-21

Керівник курсової роботи:

Ландіна Анна Валентинівна

Курсова робота захищена з оцінкою

Протокол захисту курсових робіт

№ _____ від _____ 20____ р.

Черкаси 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ.....	5
1.1. Поняття злочинів проти волі, честі та гідності особи.....	5
1.2. Розвиток та становлення інституту кримінально-правового захисту честі та гідності особи.....	8
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ.....	12
2.1. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини.....	12
2.2. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини, як склад злочину.....	14
2.3. Експлуатація дітей та використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом	18
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ ЗАКРІПЛЕНИХ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ.....	21
3.1. Відповідність положень Кримінального Кодексу України вимогам міжнародно-правових актів про відповідальність за злочини проти волі, честі та гідності особи.....	21
3.2. Перспективи розвитку нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми в Україні.....	25
3.3. Розробка і реалізація соціально-економічних та нормативно-правових програм спрямованих на протидію експлуатації дітей.....	28
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	35

ВСТУП

Актуальність теми. Право на свободу, честь і гідність особи є одним з найважливіших конституційних прав людини. Захист цього права - обов'язок держави. Успішне виконання цього обов'язку вимагає правильної кваліфікації злочинних посягань на свободу і недоторканність особи.

Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Будь-яке порушення прав і свобод громадян України є недопустиме. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Серед злочинів особливе місце займають посягання, направлені проти особистості, тобто життя, здоров'я, свободи, волі, честі і гідності людини. Кримінально-правова охорона цих невід'ємних прав людини від злочинних посягань регулюється в спеціальній главі Особливої частини КК України - в Розділі III "Злочини проти волі, честі та гідності особи".

Актуальність обраної теми не викликає сумнівів. Одними з найважливіших ознак в плані кримінально-правового захисту свободи особистості є честь, гідність і репутація людини, які взаємопов'язані і характеризують особистість.

Метою курсової роботи є дослідження злочинів проти волі, честі та гідності особи і застосування заходів кримінальної відповідальності до осіб, які порушують норми кримінального законодавства у зазначеній сфері.

Для досягнення такої мети в курсовій роботі потрібно виконати такі **завдання:**

- визначити теоретичні засади дослідження характеристики злочинів проти волі, честі та гідності особи;

- прослідкувати історію становлення й розвитку становлення інституту кримінально - правового захисту честі та гідності особи;
- визначити поняття злочинів;
- здійснити характеристику злочинів проти волі, честі та гідності особи;

В ході роботи було використано такі **методи**: історико - правовий, метод теоретичного аналізу і систематизації, системно - структурний, порівняльно - правовий, класифікаційний та інші.

Об'єктом курсової роботи є суспільні відносини, що виникають у сфері прав людини, її духовного і культурного життя та правовідносини, які регулюють захист честі та гідності особи.

є система кримінально-правових норм, спрямованих на захист волі людини, її честі та гідності.

Предмет курсової роботи складає система кримінально-правових норм, спрямованих на захист волі людини, її честі та гідності.

Структура курсової роботи складається з вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновку та 31 джерела використаної літератури. Загальний обсяг курсової роботи 37 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

1.1. Поняття злочинів проти волі, честі та гідності особи

Воля, честь і гідність особи поставлені під охорону не тільки Кримінального Кодексу, а й Конституції України, яка є основним законом держави і яка проголошує, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Родовим об'єктом цих злочинів виступає невід'ємне конституційне право на свободу (волю), честь та гідність людини [1].

Під фізичною свободою розуміють право людини з урахуванням встановлених законом обмежень вільно пересуватись, обирати місце свого проживання та тимчасового перебування.

Під особистою недоторканістю розуміють заборону протиправного втручання з боку інших осіб у питання вільного вибору людиною (в окремих випадках її законними представниками) місця проживання, тимчасового перебування чи здійснення свободи пересування.

Під честю зазвичай розуміють суспільну оцінку особистості з моральних позицій, властивих членам суспільства. Людина оцінюється суспільством згідно її поведінки, її відношення до соціальних і духовних цінностей, до суспільства, що оточує. Гідність – це самооцінка людини, що базується на вихованих з дитинства якостях – порядності, совісності, почутті обов'язку тощо.

Особливо підкреслюється, що ці невід'ємні права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У зв'язку з цим одним з

найважливіших завдань кримінального закону є всебічний захист кримінально-правовими заходами саме прав і свобод людини і громадянина від злочинних посягань.

Конституція України у розділі II закріпила достатньо широкий та різноманітний за своїм змістом перелік природних та невідчужуваних прав людини і громадянина. До їх числа, зокрема, належать: право кожної особи на повагу до її гідності (ч. 1 ст. 28 КУ), право на свободу та особисту недоторканність (ч. 1 ст. 29 КУ).

Розділ III Особливої частини Кримінального кодексу України містить норми, що передбачають кримінальну відповідальність за порушення зазначених прав. Виходячи із сутності злочинів, передбачених цим розділом, їх родовим об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують особисту волю, честь та гідність особи [2].

З об'єктивної сторони злочини проти волі, честі та гідності особи за загальним правилом можуть бути вчинені шляхом активної поведінки — дії. Для деяких із них обов'язковою ознакою вчинення злочину є спосіб (використання обману, шантажу чи уразливого стану потерпілої особи — ст. 149 КК) або місце (психіатричний заклад — ст. 151 КК).

Із суб'єктивної сторони зазначена група злочинів може бути вчинена лише з прямим умислом. Певні з них обов'язковою ознакою вчинення злочину передбачають мотив (корисливий або інший особистий мотив — ст. 148 КК) чи мету (отримання прибутку — ст. 150 КК).

За загальним правилом суб'єктом злочинів проти волі, честі та гідності особи є фізична особа, осудна, яка досягла 16-річного віку. За вчинення злочину, передбаченого ст. 147 КК (захоплення заручників), відповідальність настає з 14 років. Деякі із групи злочинів, що розглядаються, можуть бути вчинені лише спеціальним суб'єктом (статті 150¹, 151 КК).

Потерпілим від злочину може бути будь-яка особа, в тому числі малолітній. Незаконне позбавлення волі може бути здійснено шляхом застосування фізичного насильства (наприклад, потерпілого зв'язують і замикають в підвалі, поміщують у заздалегідь підготовлене місце тощо), а

також шляхом психічного насильства (наприклад, під загрозою зброї потерпілого примушують слідувати за викрадачем). Воно може бути вчинене і шляхом обману (наприклад, людину заманюють в будь-яке місце і замикають з метою позбавлення волі).

Найнебезпечнішим видом незаконного позбавлення волі є викрадення людини, тобто таємне або відкрите захоплення і утримання потерпілого викрадачем. Викрадення майже завжди супроводжується фізичним або психічним (погрози) насильством.

Отже, злочини проти волі, честі та гідності особи — це передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні умисні діяння, що посягають на особисту волю, честь та гідність особи.

Ураховуючи специфіку безпосередніх об'єктів, можна виділити такі групи злочинів проти волі, честі та гідності особи:

- незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК);
- захоплення заручників (ст. 147 КК);
- підміна дитини (ст. 148 КК);
- незаконне поміщення в психіатричний заклад (ст. 151 КК);
- торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК);
- експлуатація дітей (ст. 150 КК);
- використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150–1 КК).

1.2. Розвиток та становлення інституту кримінально-правового захисту честі та гідності особи

Історія становлення прав і свобод людини знає три покоління. Ця класифікація відображає результат тривалого історичного становлення еталонів і стандартів поведінки, які є нормою сучасного суспільства, підвищення рівня цивілізації, досягнень в галузі культури і добробуту.

Перше покоління характеризується виключно цивільними і політичними правами, оскільки вони були закріплені в конституціях і законодавчих актах XVII-XVIII ст. Це і недоторканність особистості з її процесуальними гарантіями, і виборче право, свобода слова, друку та ін.

До прав другого покоління належать економічні і соціальні права, які в період ранніх буржуазних революцій розглядалися тільки як похідні цивільних і політичних прав. Вони стали проголошуватися в конституціях різних держав лише наприкінці XIX - початку XX ст., оскільки для їх реалізації потрібні конкретні акції держави. Це права і свободи, що гарантують перш за все інтереси тих, хто працює за наймом, - право на працю, соціальне забезпечення, освіту, користування досягненнями культури та ін. Дані права сприяли перетворенню держави в соціально орієнтоване, означали історично інший рівень взаємовідносин держави та особистості, що характеризується в першу чергу конкретними соціально-економічними обов'язками держави перед громадянами. Ця закономірність сучасного державного розвитку знайшла своє втілення у конституціях ФРН, Іспанії, Франції та ін.

Забезпечуючи міжнародно-правові гарантії здійснення соціально-економічних прав, Загальна декларація прав людини (1948), а також Міжнародний пакт про економічні, соціальних і культурних правах (1966 р.) закріпили права: на працю і вільний вибір роботи; соціальне забезпечення; відпочинок і дозвілля; захист материнства і дитинства; освіту; участь у культурному житті суспільства та інші вдачі другого покоління.

До третього покоління багато вчених відносять "колективні" або "солідарні" права, такі як право на розвиток, мир, на здорове навколишнє середовище, право на комунікацію, право народів на самовизначення, право народу на здійснення влади, про яких стало можливим говорити лише в 70-х роках XX ст. [3, с. 30].

Більш конкретно класифікацією прав і свобод особистості у порівнянні з попередніми класифікаціями є їх підрозділ у відповідності зі сферами життєдіяльності людини. Виходячи з цього, традиційним є поділ прав і свобод

людини і громадянина на особисті (громадянські), політичні, соціально-економічні та культурні.

Особисті (громадянські) права - це природні, основоположні, невід'ємні права людини, які визначають ставлення особистої свободи до державної влади. Вони покликані гарантувати індивідуальну автономію і свободу, захищати особу від сваволі з боку держави та інших людей. До цієї групи прав зазвичай відносять право на життя, свободу та особисту недоторканність, право на захист честі і доброго імені та ін.

Уперше в історії національного кримінального права виділення групи злочинів проти волі, честі та гідності особи було здійснено в межах окремого розділу (розділу III Особливої частини) у чинному КК 2001 р. (статті 146-151). Зумовлювалося це необхідністю комплексного правового забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, адже честь і гідність людини, її недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 КУ). Крім того, інші норми Основного Закону також покликані гарантувати захист волі, честі й гідності людини та громадянина (статті 19,23,28,29, 32,33) [4, с. 12].

Порівняно з Кримінальним кодексом 1960 р. у новому кримінальному законодавстві злочини, що їх ми розглядаємо, не тільки згруповано в окремий розділ, а й отримали більш досконалу форму, структуру та зміст. Деякі посягання на волю й гідність особи у КК 2001 р. Були декриміналізовані та віднесені до сфери цивільного законодавства (наприклад, образа й наклеп).

Встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти волі, честі та гідності особи також продиктовано вимогами низки міжнародних нормативно-правових документів: Загальною декларацією прав людини (прийнята й проголошена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 р.), Європейською конвенцією з прав людини від 4 листопада 1950 р. (ратифікована Україною 17 липня 1997 р.), Декларацією ООН про захист усіх осіб від насильницького зникнення від 18 грудня 1992 р., Міжнародною конвенцією про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р. (ратифікована УРСР 8 травня 1987 р.), Конвенцією про права дитини від 20

листопада 1989 р. (ратифікована Україною 27 лютого 1991 р.), Конвенцією про рабство від 25 вересня 1926 р. (УРСР приєдналася до Конвенції 29 серпня 1956 р.), Конвенцією ООН про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. (ратифікована Україною 17 липня 1997 р.), Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. (ратифікована СРСР 19 грудня 1980 р.), Конвенцією про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування від 28 березня 1997 р. (ратифікована Україною 11 січня 2000 р.).

У законодавстві України питання захисту волі, честі та гідності особи врегульовано й низкою інших галузей законодавства (наприклад, цивільним), Основами законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р., Законами України "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України" від 21 січня 1994 р., "Про охорону дитинства" від 26 квітня 2001 р., "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх" від 24 січня 1995 р., "Про психіатричну допомогу" від 22 лютого 2000 р., деякими постановами КМ України (наприклад, постановою від 5 червня 2002 р. № 766, котра затверджує Комплексну програму протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки), постановами Пленуму ВС України.

Подальший розвиток демократизації суспільства, зміцнення правової основи держави і суспільного життя, передбачає всеохоплюючу охорону політичних, майнових, та інших особистих прав і свобод людини. Така охорона повинна здійснюватися на основі законності та правопорядку.

Конституція України закріплює основні права, свободи і обов'язки громадян, встановлює ефективну систему гарантій їх здійснення. Норми Основного Закону, забезпечують недоторканість особи, її житла, таємницю особистого життя, її листування, телефонних розмов і т. п. В ст. 3 Конституції України сказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Будь-яке порушення прав і свобод громадян України є недопустиме, в разі

порушення прав і свобод людини, громадянин має право звертатися до суду для захисту своїх прав.

У сучасних умовах державотворення в Україні захист прав людини все більше стає однією з домінант суспільного прогресу, основою якого є загальнолюдський аспект, загальнолюдські цінності. Дійсний прогрес, стратегічна мета якого є кардинальне оновлення та розвиток українського суспільства, його економічних, політичних, ідеологічних, правових і моральних підвалин, неможливий без належного забезпечення прав і свобод людини, в тому числі права на честь і гідність [5, с. 99].

Слід зазначити, що жодна демократична, правова держава не може не бачити при прийнятті тих чи інших рішень проблеми захисту прав людини. Крім того, захист прав людини і громадянина тісно пов'язаний з необхідністю всебічного утвердження віри в гідність людини. Їх забезпечення – необхідний атрибут кожної держави. У структурі соціальних зв'язків право людини знаходяться в центрі системи існуючих у суспільстві правовідносин. Право на волю, честь та гідність є найважливішою соціально-правовою цінністю і необхідністю для їх захисту.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

2.1. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини

Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують особисту волю людини та її недоторканність. Потерпілим від злочину може бути будь-яка фізична особа. Виняток становлять певні потерпілі, позбавлення волі або викрадення яких потребує кваліфікації за іншими статтями КК (наприклад, ст. 444).

Об'єктивна сторона злочину передбачає:

- 1) незаконне позбавлення волі;
- 2) викрадення людини.

Вчинення одного із зазначених діянь є достатнім для її встановлення. Склад цього злочину — формальний [6, с. 79].

Незаконне позбавлення волі полягає в протиправному перешкоджанні людині обирати за своєю волею місцезнаходження. Воно може виявитися у затриманні потерпілого в тому місці, де він перебувати не бажає, або поміщенні його в таке місце, яке він не має змоги вільно залишити. Це діяння може бути здійснене шляхом застосування фізичного насильства (наприклад, потерпілого зв'язують і замикають у підвалі, поміщують у заздалегідь підготовлене місце тощо), а також шляхом психічного насильства (наприклад, під загрозою застосування зброї потерпілого примушують залишитися у приміщенні). Воно може бути вчинене і шляхом обману (наприклад, людину заманюють у будь-яке місце і замикають з метою позбавлення волі) [7, с. 423].

За статтею 146 КК карається лише незаконне позбавлення волі, тому відповідальність виключається, коли особу було позбавлено волі внаслідок необхідної оборони (ст. 36 КК), правомірного затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38 КК), або крайньої необхідності (ст. 39 КК).

Найнебезпечнішою формою незаконного позбавлення волі є викрадення людини, тобто протиправне таємне або відкрите захоплення потерпілого,

переміщення його з того місця, де він знаходився, та подальше утримання потерпілого викрадачем або іншою особою. Викрадення майже завжди супроводжується фізичним або психічним (погрози) насильством.

Незаконне позбавлення волі та викрадення людини передбачають дії, що вчинюються проти волі потерпілої особи [8, с. 293].

Діяння як у формі незаконного позбавлення волі, так і у формі викрадення людини вважаються закінченими з моменту фактичного обмеження свободи переміщення потерпілого. При цьому необхідно враховувати, що і незаконне позбавлення волі, і викрадення людини належать до триваючих злочинів, тому зазначені діяння вважаються вчинюваними аж до часу фактичного звільнення потерпілого. Виходячи з цього дії особи, яка приєднується до утримування потерпілого, що перебуває у стані позбавлення волі, можуть бути кваліфіковані як співвиконавство або інша співучасть у вчиненні цього злочину.

Суб'єктивна сторона. Вина — прямий умисел (обов'язкова ознака). Мотиви — різні (факультативна ознака), наприклад користь, помста.

Суб'єктом незаконного позбавлення волі або викрадення людини, передбачених ст. 146 КК, є лише приватна особа, що досягла 16 років. Службові особи за подібні дії несуть відповідальність за перевищення повноважень, перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК) чи інші злочини, які передбачені спеціальними нормами (наприклад, ст. 371 КК).

Згідно з ч. 2 ст. 146 КК обставинами, що обтяжують відповідальність за цей злочин, є дії, вчинені щодо малолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох чи більше осіб, або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або такі, що супроводжувалися заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснювані протягом тривалого часу.

У частині 3 ст. 146 КК передбачені особливо обтяжуючі обставини злочину — вчинення його організованою групою або спричинення внаслідок позбавлення волі чи викрадення людини тяжких наслідків (такими можуть бути

визнані смерть потерпілого, його самогубство, спричинення потерпілому тяжкого тілесного ушкодження тощо) [9].

2.2. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини, як склад злочину

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, які забезпечують особисту волю людини. Потерпілим від злочину може бути будь-яка особа чоловічої або жіночої статі.

Об'єктивна сторона. Діяння може здійснюватися у таких формах:

- 1) торгівля людьми;
- 2) здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина;
- 3) вербування людини;
- 4) переміщення людини;
- 5) переховування людини;
- 6) передача людини;
- 7) одержання людини.

Склад злочину — формальний. Встановлення однієї із зазначених форм діяння достатньо для констатації об'єктивної сторони цього злочину. Крім того, для вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання людини обов'язковим є спосіб вчинення діяння, а саме: використання суб'єктом обману, шантажу чи уразливого стану потерпілої особи [10, с. 689].

Торгівля людьми — це незаконна безповоротна передача особою (продавцем) хоча б однієї людини та відповідне її одержання іншою особою (покупцем) за грошову винагороду або шляхом обміну на коштовності, дорогоцінні метали, певне майно.

Під здійсненням іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, слід розуміти інші, крім торгівлі людьми, випадки передачі людини однією особою та її одержання іншою особою на підставі незаконної угоди (наприклад, передача людини в рахунок боргу). Така передача може бути як безповотною, так і на певний строк [11, с. 219].

Зазначені діяння слід вважати закінченими з моменту одержання людини іншою особою або з моменту встановлення над потерпілим фактичного володіння особою, якій він був переданий.

Вербування людини — це дії, пов'язані із схиланням особи працювати чи надавати послуги на певних умовах, як правило, за матеріальну винагороду. До таких дій слід віднести психічний вплив на людину у формі запрошення, умовляння чи переконання для подальшого її набору, а також сам набір потерпілого працювати чи надавати послуги за наймом. У конкретній ситуації це може проявлятися у запрошенні майбутніх жертв працювати танцівницями, офіціантками, покоївками, різно- робочими тощо. Діяння у цій формі слід визнавати закінченим з моменту вербування, тобто з моменту вчинення дій, пов'язаних із набором потерпілої особи працювати чи надавати послуги на певних умовах.

Переміщення людини — це вчинення суб'єктом злочину будь-яких дій по переміщенню у просторі потерпілої особи з одного місця в інше. Як правило, переміщення людини полягає у її перевезенні. Однак можливе переміщення людини і шляхом її пішого супроводу. Діяння у цій формі є закінченим з моменту переміщення людини суб'єктом злочину з одного місця в інше.

Переховування людини — це вчинення суб'єктом злочину будь-яких дій, спрямованих на те, щоб унеможливити або утруднити встановлення того, де на даний час перебуває потерпіла особа. Зокрема, такі дії можуть полягати у триманні людини в певних приміщеннях, тайниках, інших місцях, які унеможливають або утруднюють встановлення її дійсного місцезнаходження. Діяння у цій формі є закінченим з моменту переховування людини суб'єктом злочину.

Під передачею людини слід розуміти вчинення однією особою певних дій, пов'язаних із наданням потерпілого іншій особі (одержувачу). Це дії, які вчинюються насамперед особою, яка виступає посередником між сторонами незаконної угоди щодо людини (між продавцем та покупцем). Закінченим діяння у цьому випадку слід визнати з моменту здійснення винним самої передачі людини [12, с. 409].

Під одержанням людини слід розуміти заволодіння людиною чи її тримання особою, якій людина була передана. Одержання людини завжди тісно пов'язане з її передачею та є безпосереднім наслідком останньої. Діяння у цій формі слід вважати закінченим з моменту встановлення фактичного контролю з боку одержувача над поведінкою потерпілої особи.

Вчинення вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини можливі лише шляхом використання суб'єктом злочину таких способів, як обман, шантаж, використання уразливого стану потерпілої особи. Поняття уразливого стану потерпілої особи містить примітка 2 до ст. 149 КК, відповідно до якої уразливий стан — це зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин [13, с. 381].

Для наявності в діях особи об'єктивної сторони злочину достатньо встановити використання нею при вчиненні вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини хоча б одного із вказаних у диспозиції ч. 1 ст. 149 КК способів. Винятки із цього становлять випадки, коли потерпілим є особа малолітня (у віці до 14 років) чи неповнолітня (у віці від 14 до 18 років). Згідно з приміткою 3 до ст. 149 КК відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього має наставати незалежно від того, вчинені такі дії з використанням обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або ж за відсутності таких способів.

Суб'єктивна сторона злочину. Вина — прямий умисел. Для певних діянь обов'язкового значення набувають мотиви та мета їх здійснення. Зокрема, торгівля людьми здійснюється із корисливих мотивів. Ця ознака суб'єктивної сторони для особи, що продає людину, є обов'язковою. При здійсненні інших діянь, зазначених у ч. 1 ст. 149 КК, мотиви можуть бути різними. Їх

встановлення має значення для оцінки ступеня суспільної небезпечності вчиненого діяння [14, с. 219].

Для вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання людини обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є також мета злочину, а саме експлуатація потерпілої особи. Згідно з приміткою 1 до ст. 149 КК під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо. Закон не вимагає, щоб мета експлуатації людини була досягнута. Для наявності складу злочину достатньо, якщо особа діяла заради її досягнення.

Суб'єкт злочину — фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Суб'єктом злочину може бути визнана як особа, що передає потерпілого, так і особа, котра внаслідок здійснення із першою особою незаконної угоди одержує його. Ці особи в такому разі виступають співвиконавцями злочину.

У частині 2 ст. 149 КК зазначені обставини, що посилюють кримінальну відповідальність за вчинення цього злочину: здійснення злочину щодо неповнолітнього, щодо кількох осіб, повторно, за попередньою змовою групою осіб, службовою особою з використанням службового становища, особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, у поєднанні з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, з погрозою застосування такого насильства.

Частина 3 ст. 149 КК містить вказівку на вчинення дій, передбачених частиною першою або другою цієї статті, за особливо обтяжуючих обставин. Це випадки, коли вони були вчинені щодо малолітнього, організованою групою, або були поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки [15, с. 240].

2.3. Експлуатація дітей та використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом

Експлуатація дітей (ст. 150 КК). Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують особисту волю дитини, її фізичне і психічне здоров'я. Потерпілою особою може бути лише дитина, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування. Умови залучення неповнолітніх до праці стосовно їх віку визначені у ст. 188 Кодексу законів про працю України [16, с. 543].

Діяння як ознака об'єктивної сторони злочину полягає в експлуатації дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування. Склад злочину — формальний. Під експлуатацією у даному випадку слід розуміти використання суб'єктом злочину дитини для отримання прибутку внаслідок привласнення результатів її праці повністю або в більшій частині. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є спосіб вчинення злочину — експлуатація дитини шляхом використання її праці. Це, наприклад, використання праці підлітка підприємцем у своїй майстерні без належної оплати або використання підлітка для миття автомашин, що знаходяться на стоянці, з вилученням у нього повністю або в більшій частині отриманої від клієнтів винагороди. Злочин є закінченим з моменту вчинення діяння.

Суб'єктивна сторона злочину. Вина — прямий умисел, мотив — корисливий, мета — отримання від праці дитини прибутку.

Суб'єкт злочину — загальний: особа фізична, осудна, яка досягла 16-річного віку.

У частині 2 ст. 150 КК передбачені такі обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність: вчинення злочину щодо кількох дітей або якщо була спричинена істотна шкода для здоров'я, фізичного розвитку чи освітнього рівня дитини, або якщо дії, зазначені в ч. 1 ст. 150 КК, були поєднані з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві [17, с. 486].

Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150¹ КК). Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують право кожної людини на свободу, повагу її честі та гідності.

Додатковим безпосереднім об'єктом може, зокрема, виступати здоров'я малолітньої особи (частини 2 і 3 ст. 150¹ КК). Потерпілим від злочину є лише малолітня дитина, тобто особа у віці до 14 років. При цьому за ч. 1 ст. 150¹ КК нею може бути лише своя, а за частинами 2, 3 — як своя, так і чужа щодо суб'єкта злочину малолітня дитина.

Злочин із формальним складом. З об'єктивної сторони він полягає у використанні батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. З урахуванням змісту ч. 1 ст. 150¹ КК під жебрацтвом слід розуміти систематичне (не менше трьох разів протягом нетривалого проміжку часу) випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб. При використанні малолітньої дитини для заняття жебрацтвом суб'єкт злочину не здійснює безпосередній вплив на свідомість та волю потерпілої особи з метою викликати у неї рішучість (бажання) займатися жебрацтвом, а лише використовує малолітнього як своєрідне «знаряддя» при випрошуванні майна у сторонніх осіб (наприклад, використання грудного немовляти при випрошуванні грошей у перехожих). У разі встановлення зазначеного впливу дії винного слід кваліфікувати не за ст. 150¹, а за ч. 2 ст. 304 КК (втягнення малолітньої особи у заняття жебрацтвом). Злочин є закінченим з моменту вчинення діяння, а саме використання винною особою малолітньої дитини для заняття жебрацтвом [18, с. 374].

Суб'єктивна сторона злочину — прямий умисел. Обов'язковою ознакою є мета злочину, котра поділяється на початкову (використати потерпілу особу для заняття жебрацтвом) та кінцеву (отримати від такого використання малолітньої дитини прибуток). Фактична реалізація кінцевої мети злочину для застосування ст. 150¹ КК не вимагається. Мотив — корисливий.

Суб'єкт злочину. За частиною 1 ст. 150¹ КК суб'єкт злочину спеціальний. Ним можуть бути лише батьки (батько чи мати) малолітньої дитини, а також особи, які їх замінюють (зокрема, дід або баба дитини, повнолітні брати та сестри, інші родичі, опікун, патронатний вихователь, прийомні батьки — статті 167, 170, 243, 252, 256¹, 256² та інші Сімейного кодексу). За частинами 2 та 3 ст.

150¹ КК суб'єктом злочину може бути будь-яка фізична осудна особа, котра досягла 16-річного віку [19, с. 332].

Як обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність, ч. 2 ст. 150¹ КК передбачає вчинення дій щодо чужої малолітньої дитини або пов'язані із застосуванням насильства чи погрозою його застосування, а так само вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 150, 303, 304 КК, або за попередньою змовою групою осіб. До обставин, що особливо обтяжують кримінальну відповідальність (ч. 3 ст. 150¹ КК), законодавець відносить вчинення злочину організованою групою, а також якщо внаслідок таких дій дитині спричинені середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ ЗАКРІПЛЕНИХ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

3.1. Відповідність положень Кримінального Кодексу України вимогам міжнародно-правових актів про відповідальність за злочини проти волі, честі та гідності особи

Загалом право кожної людини на свободу та особисту недоторканість закріплене у ст. 3 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. Поряд з цими міжнародними документами, які мають декларативний характер, є і ряд вузькоспеціалізованих міжнародних актів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю у цій сфері, насамперед Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, прийнята 20 грудня 2006 р. (далі - Конвенція), підписана Україною, однак не ратифікована, а тому її положення поки що не застосовуються на території України, та Декларація про захист всіх осіб від насильницьких зникнень від 18 грудня 1992 р. (далі - Декларація). У Декларації, яка передувала прийняттю Конвенції та носить дорадчий характер, вказано, що будь-який акт насильницького зникнення є образою людської гідності, порушенням норм міжнародного права, які гарантують, зокрема, право особи на свободу та безпеку. Очевидно, під викрадення людини слід розуміти свободу будь-якої особи незалежно від наявності чи відсутності її стійкого зв'язку з тією чи іншою державою [20].

Викраденням людини визнається протиправне умисне заволодіння нею та незаконне переміщення її з одного певного місця, де вона вільно перебувала згідно з власною волею, до іншого, і може виразитися у формі: а) відкритого заволодіння нею; б) таємного заволодіння; в) заволодіння людиною, вчиненого шляхом обману або зловживання довірою; г) заволодіння людиною в результаті

вимушено- добровільної передачі її винному під погрозою насильства над самою особою чи особами, близькими для останньої, або погрозою розголошення відомостей, що ганьблять їх. Викрадення людини характеризується ширшим колом вчинюваних дій, ніж незаконне позбавлення волі: воно складається із захоплення, переміщення та утримування людини, а незаконне позбавлення волі - лише з утримуванням.

Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень використовує термін «насильницьке зникнення», а не «викрадення» і включає в нього дещо ширше коло діянь. Відповідно до Конвенції насильницьким зникненням є арешт, затримання, викрадення чи позбавлення волі у будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону [21].

Проблема тут вбачається у різній термінології, яка використовується у міжнародно-правових актах та вітчизняному кримінальному законі, а також відмінному переліку діянь, які входять до змісту цих понять.

Як вже зазначалося, змістовно поняття «викрадення людини» дещо відрізняється від поняття «насильницьке зникнення». Однак, незважаючи на те, що поняття «насильницьке зникнення» є ширшим від поняття «викрадення людини», кримінальна відповідальність за дії, які Конвенція рекомендує криміналізувати, вже передбачена, але іншими статтями КК України. Зокрема, завідомо незаконні затримання та арешт, якщо вони вчинені службовою особою (працівниками органів дізнання, слідчими, прокурорами, чи винесення суддею неправосудного вироку про позбавлення волі, рішення про адміністративний арешт) є злочинами проти правосуддя і відповідальність за такі дії передбачена ст.ст. 371 та 375 КК України. В деяких інших випадках викрадення людини чи незаконне позбавлення волі, вчинені службовою особою, має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 365 (а якщо діяння вчинено військовою службовою особою, то за ст. 424) як перевищення влади чи службових повноважень. Вчинення таких злочинів організованою групою може кваліфікуватися за сукупністю злочинів,

передбачених статтями 146 та відповідними частинами ст.ст. 365, 424. Проте, об'єктом посягань, передбачених ст.ст. 365, 371, 375, 424 є відносини у сфері правосуддя або відносини із забезпечення військового правопорядку, а у всіх міжнародних актах зазначається, що такі діяння посягають на честь та гідність людини [22, с. 163].

Відмінність вітчизняної норми про викрадення людини від міжнародно-правової також полягає у характеристиці суб'єкта злочину. Якщо відповідно до ст. 146 КК України суб'єктом викрадення людини є фізична осудна особа, яка досягла 16 років, то у Конвенції, крім загального суб'єкта, є вказівка і на спеціального суб'єкта такого злочину - начальника, який: а) знав, що підлеглі, які перебувають під його реальною владою та контролем, скоювали або мали намір скоїти злочин насильницького зникнення, або свідомо проігнорував очевидну інформацію, що свідчить про це; б) ніс реальну відповідальність та здійснював реальний контроль за діяльністю, з якою був пов'язаний злочин насильницького зникнення; в) а також не вжив усіх необхідних і розумних заходів у рамках його повноважень з метою недопущення або припинення скоєння акту насильницького зникнення або передачі цього факту компетентними органами для розслідування та кримінального переслідування. Декларація про захист всіх осіб від насильницьких зникнень, крім загального, також вказує на спеціального суб'єкта насильницького зникнення: службові особи різних рівнів, організовані групи або приватні особи, які діють від імені представників державної влади, за їх прямою чи опосередкованою підтримкою, з їх дозволу чи згоди [23, с. 74].

Таким чином, порівнявши положення КК України та міжнародних актів, можемо дійти висновку, що ст. 146 КК України, а точніше поняття «викрадення людини» не зовсім відповідає поняттю «насильницьке зникнення», що передбачене в міжнародно-правових договорах про боротьбу з аналізованими злочинами. Але в такому випадку не можна стверджувати, що вітчизняне кримінальне законодавство не відповідає даним міжнародним актам, оскільки відповідальність за ті дії, які входять до поняття насильницького зникнення, втілена в інших статтях КК України. Слід вказати і на те, що, можливо,

вітчизняний законодавець цілком обґрунтовано у тексті кримінального закону не вживає термін «зникнення», оскільки «зникати» означає перестати існувати, пропасти, подітися невідомо куди, а «викрадати» - таємно привласнити, забрати, заволодіти [24, с. 521].

Отже, вітчизняне кримінальне законодавство відповідає міжнародно-правовим актам у частині встановлення відповідальності за дії, які охоплюються поняттям «викрадення людини», тим паче, що Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень ще не ратифікована, тож не має обов'язкової сили.

Зазвичай, критика вітчизняного законодавства стосовно наявності багатьох прогалин та недоліків при конструюванні низки кримінально-правових норм є виправданою. Проте, при конструюванні складів злочину, передбачених статтями 146 та 149 КК України, вітчизняний законодавець максимально врахував положення міжнародно-правових договорів. Крім застосування поняття «насильницьке зникнення», загалом у КК України вдало відтворено термінологію міжнародних конвенцій, яка є зрозумілою для вітчизняного правозастосувача. Тобто, у частині посягань на особисту свободу особи кримінальне законодавство України повністю відповідає вимогам тих міжнародно-правових договорів, які Україна ратифікувала і тим самим взяла на себе зобов'язання реалізувати їх вимоги.

3.2. Перспективи розвитку нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми в Україні

Інтеграція України у світове співтовариство разом із позитивними очікуваннями приховує й небезпечні загрози. Однією з таких загроз є явище торгівлі людьми, що має найрізноманітніші прояви. Його життєдайною силою виступають неконтрольовані державою процеси незаконної міграції, що підтримуються потужними корупційними зв'язками з органами влади. О. М. Бандурка зазначає, що увага до проблем протидії цьому злу постійно зростає,

тобто держава приймає закони та підзаконні нормативно-правові акти, спрямовані на припинення подібних проявів [25, с. 13].

Криміналізація торгівлі людьми в Україні відбулась у 1998 році, а з прийняттям 2001 року нового Кримінального кодексу відповідальність за такі дії передбачена ст. 149. Проте ця стаття мала суттєві Вісннедоліки, зо крема її диспозиція передбачала обов'язкове переміщення через державний кордон потерпілої особи. Логічно виникало запитання з очевидною відповіддю: а без переміщення через кордон торгівля людьми відбуватись не може? Крім того, постала потреба адаптувати законодавство до міжнародно - правових актів. Тому в 2006 році приймається нова редакція цієї статті, яка більше відповідає реаліям сьогодення [26].

Із криміналізацією торгівлі людьми починає формуватись і підзакон - на нормативно-правова база. 25 вересня 1999 року Постановою Кабінету Міністрів України № 1768 була затверджена Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми [27], яка стала першим урядовим комплексним документом, спрямованим на запобігання торгівлі жінками та дітьми. Не зважаючи на її недоліки, вона все-таки відіграла важливу роль при розгляді цих питань. За результатами цих зусиль Постановою № 1961 від 25 грудня 2002 року було утворено таку Міжвідомчу координаційну раду. Також на виконання Комплексної програми було затверджено Типове положення про центр реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми [28].

Підсумки виконання цієї програми були визначені при ухваленні нової, що була затверджена через значний проміжок часу: Комплексна програма 2002 року була розрахована до 2005 року, а нова - прийнята в 2007 році. Однак 5 квітня 2006 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 188-р було схвалено Концепцію Державної програми протидії торгівлі людьми на 2006-2010 роки, яка була реалізована в програму наступного року. Так, Постановою Кабінету Міністрів України № 410 від 7 березня 2007 року була затверджена Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року. Вона складається з чотирьох частин: загальної, мети і основних завдань, фінансового

забезпечення, а також очікуваних результатів. Крім того, вона містить план заходів щодо протидії торгівлі людьми на період до 2010 року.

Термін дії програми ще не закінчився, більшість заходів, що передбачалися Державною програмою, залишилися нереалізованими. Проте саме ця програма була більш наповненою, ніж попередні. Разом з тим, економічна криза у світі та країні, політична нестабільність вносять свої корективи, що впливають на результативність запланованих заходів.

Зауважимо, що уряд не обмежується прийняттям лише зазначених програм у формуванні нормативного забезпечення протидії різним проявам торгівлі людьми. Так, 5 вересня 2007 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 1087, відповідно до якої створено Міжвідомчу раду з питань сім'ї, тендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми, серед основних завдань якої визначено сприяння проведенню ефективної державної політики у цьому напрямі, а також розгляд питань, що потребують міжгалузевої узгодженої співпраці в цій галузі.

Іншою важливою складовою нормативно -правового забезпечення протидії торгівлі людьми є акти, прийняті на виконання Конвенції ООН про права дитини, що містять положення щодо боротьби з найганебнішими проявами цього злочину - торгівлею дітьми. Йдеться про нещодавно прийняту Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року, затверджену 5 березня 2009 року, пункт 4.7 якої має на меті ліквідацію торгівлі дітьми, сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження, створення умов для ефективної реабілітації дітей. Урядом України було затверджено план заходів із виконання в 2010 році цієї Загальнодержавної програми.

Зважаючи на це, заслуговує пильної уваги подія, яка відбулась 30 червня 2009 року, а саме громадські слухання, проведені спільно з Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту і Координатором проектів ОБСЄ в Україні щодо проекту Закону України «Про протидію торгівлі людьми». Він складається з десяти розділів, серед яких: «Реалізація державної політики у сфері протидії торгівлі людьми», «Повноваження органів державної влади

щодо протидії торгівлі людьми», «Механізми запобігання торгівлі людьми», «Механізми боротьби з торгівлею людьми», «Механізми надання допомоги та захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми», «Протидія торгівлі дітьми», «Міжнародне співробітництво», «Відповідальність у сфері протидії торгівлі людьми». На сьогодні цей документ ще не зареєстрований у Верховній Раді України як законопроект.

Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту очолило розробку зазначеного законопроекту та виступило як модератор громадських слухань, які зібрали близько 70 представників центральних державних органів влади, членів парламенту, громадських організацій і засобів масової інформації. Проект закону пропонує комплексний підхід до протидії торгівлі людьми, який враховує міжнародні норми та стандарти. Він охоплює напрями посилення координації зусиль, запроваджує механізми моніторингу та звітності, а також закріплює чітке розмежування ролей та обов'язків державних і недержавних організацій, окреслює заходи щодо запобігання торгівлі людьми, переслідування злочинців та захисту прав постраждалих осіб. Окремо наголошується на розв'язанні проблеми протидії торгівлі дітьми та запровадженні відповідальності за свідоме використання товарів або послуг осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

Викладене переконує, що законодавче забезпечення протидії торгівлі людьми перебуває у стадії формування. Незважаючи на це, можна стверджувати що вирішальний крок - криміналізацію явища торгівлі людьми Україна зробила ще в минулому столітті. Після цього, прагнучи вдосконалити та адаптувати норму до міжнародно-правових актів, парламент двічі змінював редакцію статті кримінального закону. Також поступово приймаються підзаконні акти в цій галузі на рівні уряду, міністерств та інших державних органів.

3.3. Розробка і реалізація соціально-економічних та нормативно-правових програм спрямованих на протидію експлуатації дітей

Діти є окремою соціально-демографічною групою, особливості якої важливо враховувати у здійсненні всіх заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, адже стратегії, що стосуються повнолітніх, не завжди адекватні для дітей. З цією метою міжнародне та національне законодавство було доповнене документами, спрямованими саме на протидію торгівлі дітьми. Боротьба і протидія торгівлі дітьми базується на широкому комплексі міжнародних документів, серед яких чільне місце посідає Конвенція ООН про права дитини. Окрім тих, що були проаналізовані в попередньому підрозділі, до найбільш важливих слід віднести наступні:

- Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю людьми та підлітками» (№ К- 9111, 9 вересня 1991 р.);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії;
- Конвенція Міжнародної організації праці (№ 182, 1999 р.) «Про заборону та негайні заходи по викорененню найгірших форм дитячої праці», що вступила в силу в Україні 5 жовтня 2000 року;
- Стокгольмська Декларація та План дій проти комерційної сексуальної експлуатації дітей, підписана 122 країнами у 1996 році;
- Конвенція про громадянсько-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (Гаага, 25 жовтня 1980 р.);
- Конвенція про захист дітей і співробітництво в галузі міжнародного усиновлення (Гаага, 29 травня 1993 р.);
- Факультативний Протокол до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (Нью-Йорк, 25 травня 2000 року), який набув чинності 18 січня 2002 року. Факультативний Протокол доповнює положення Конвенції про права дитини шляхом визначення детальних вимог до визнання протизаконними порушень прав дитини в контексті торгівлі дітьми, дитячої проституції і

дитячої порнографії (Стаття 1. Держави-учасники забороняють торгівлю дітьми, дитячу проституцію і дитячу порнографію, як це передбачено даним Протоколом) [29, с. 79].

Даючи загальну характеристику нормативно-правового забезпечення в Україні протидії та запобігання торгівлі дітьми, потрібно відмітити, що в цій справі головну роль відіграють сформульовані у Кримінальному Кодексі України норми, спрямовані на покарання злочинів, пов'язаних з торгівлею дітьми, хоча зусилля держави і суспільства мали б зосереджуватися передусім на подоланні чинників, які викликають існування в суспільстві ситуацій торгівлі дітьми. Крім того, необхідно обов'язково брати до уваги існування та розвиток правових засад для здійснення повної та комплексної реабілітації потерпілих дітей, ліквідації наслідків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

Здійснення злочинів проти неповнолітніх є обтяжливою обставиною, що законодавець виокремив у статті 149 Кримінального кодексу України. Торгівля людьми, у тому числі, торгівля дітьми, є складним, комплексним явищем. Тому законодавча база України щодо протидії торгівлі людьми не може обмежуватися лише ст. 149 Кримінального кодексу, а включає низку інших законів та нормативно-правових актів [30, с. 129].

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом. Зокрема, покарання за злочини проти дітей передбачено низкою статей нового Кримінального кодексу України:

- умисне вбивство дітей – статті 115;
- доведення дітей до самогубства – стаття 120;
- нанесення тілесних ушкоджень – статті 121-125;
- побої і мордування – стаття 126;
- катування – стаття 127;
- залишення у небезпеці – стаття 135;
- насильницьке донорство – стаття 144;
- незаконне позбавлення волі або викрадення дитини – стаття 146;
- захоплення дітей в заручники – стаття 147;
- підміна дитини – стаття 148;

- торгівля дітьми та незаконне переміщення через кордон – стаття 149;
- експлуатація дітей – стаття 150;
- сексуальна експлуатація неповнолітніх, використання їх у порнобізнесі – частина 2 статті 150;
- статеві злочини проти дітей – стаття 155;
- розбещення неповнолітніх – стаття 156;
- зловживання опікунськими правами – стаття 167;
- втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – стаття 304;
- проституція, примушування чи втягнення до заняття проституцією – частина 3 статті 303;
- створення місць розпусти і звідництво, вчинене із залученням неповнолітнього – частина 3 статті 302;
- незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням малолітнього або малолітньої – частина 3 статті 307;
- спонукання неповнолітніх до застосування допінгу – стаття 323;
- схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів – стаття 324;
- організація або утримання місць для неповнолітніх з метою незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів із залученням неповнолітнього – частина 2 статті 317 [31, с. 27].

Налагодження співробітництва Уряду, державних структур та громадських організацій України з міжнародними організаціями та урядами інших країн визнається одним із перспективних шляхів вирішення нагальних потреб в галузі охорони дитинства в нашій державі. Саме допомога та підтримка з боку інших держав (фінансова, інформаційна, технічна та ін.) дозволяють певною мірою компенсувати нестачу відповідних ресурсів.

ВИСНОВКИ

Інституту прав і свобод людини належить центральне місце у Конституції України. В ній майже третина статей становить розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», де закріплено достатньо широкий та різний за своїм змістом перелік природних та невідчужуваних прав людини. До їх числа, зокрема, належать право на повагу до гідності людини (ст. 28), право кожної людини на свободу та особисту недоторканність (ч. 1 ст. 29). Норми Розділу III Кримінального кодексу України спрямовані на охорону цих прав. Родовим об'єктом злочинів, відповідальність за які встановлена цим розділом, є суспільні відносини, що забезпечують особисту волю, честь та гідність людини.

Об'єктивні ознаки злочинів проти волі, честі та гідності особи ґрунтуються на тому, що воля людини, її самооцінка та репутація в суспільстві є основоположними для побудови абсолютної моральності та структури саморегуляції соціуму. Дослідження причин вчинення злочинів у визначеній сфері скоріш відноситься до вивчення суб'єктивних ознак, бо безпосередньо стосується особи злочинця, але в межах цього питання я визначила, що спонукає особу, до вчинення протиправного діяння у призмі його зовнішнього прояву, суспільно небезпечних наслідків як об'єктивної сторони злочинів проти волі, честі та гідності особи.

На теперішній момент свобода, почуття власної гідності та захищеності вважаються найвищою соціальною цінністю, і ці суспільні відносини поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність у випадку посягання на них та завдання ним певної шкоди, чим і визначається об'єкт злочинів проти волі, честі та гідності особи.

Сучасна насильницька злочинність переважно носить побутовий, ситуативний характер. Разом з тим, зростає кількість організованих, заздалегідь підготовлених злочинів, які нерідко характеризуються особливою жорстокістю, зухвалістю та ідейною витонченістю.

Серед основних чинників злочинів проти волі, честі та гідності особи можна виділити такі:

- економічна нестабільність в країні, яка призвела до низького рівня життя більшості населення, соціальної стратифікації за матеріальним становищем і конфронтації між різними шарами суспільства, бідності, бездоглядності і безпритульності серед неповнолітніх, безробіття, особливо серед жінок, зловживання спиртними напоями, насильства в сім'ї і в побуті, конфліктам у сфері спільного бізнесу і дозвілля, відсутності в цілому умов для самореалізації особи;

- руйнування моральних засад суспільства, наявність правового нігілізму, відсутність національної ідеології, знецінення загальнолюдських цінностей, що призвело до психології користолюбства, культу заробляння грошей за будь-яку ціну, зневажливого або безвідповідального ставлення до людського життя, прав і свобод інших членів суспільства;

- дискримінація людей за різними ознаками, тендерна нерівність у різних сферах життя;

- низька правова культура і надмірна довірливість громадян;

- недостатній рівень громадянського виховання і правової освіти з боку органів влади і управління, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, засобів масової інформації;

- недоліки в діяльності правоохоронних органів, зокрема, послаблення прокурорського нагляду за дотриманням законності при розгляді заяв про безвісно відсутніх громадян; даних медичних установ про хворих та інших осіб, які їх самовільно залишили; житлових органів про осіб, які вибувають з приватизованого житла у зв'язку з його відчуженням; органів соціального захисту населення, банківських установ або установ зв'язку про самотніх громадян, які тривалий час не звертаються за отриманням пенсій, субсидій чи інших видів державного соціального забезпечення; відсутність постійного обміну інформацією між правоохоронними органами України та інших держав про юридичних і фізичних осіб, які займаються посередництвом у працевлаштуванні громадян за кордоном, модельним, туристичним,

розважальним бізнесом чи перевезенням людей через кордон, про розшук потерпілих та ін.

Загальним об'єктом дослідження стало якомога повніша оцінка поняття ознак злочинів проти волі, честі та гідності особи як соціального явища, посилаючись на наукові статті, законодавство та підручники юридичного спрямування.

Більш конкретним предметом вивчення було обрано тлумачення норм статей Розділу III Кримінального кодексу України із виділенням кваліфікуючих ознак кожного злочину, об'єднаних єдиним об'єктом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Київ: Альтера, 2013. 524 с.
4. Фріс П. Л. Кримінальне право України: підручник. Київ: Атіка, 2008. 488 с.
5. Віхров О. П. Актуальні питання захисту прав людини в контексті правозастосування. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 10. С. 99–101.
6. Сташиса В. В. Кримінальне право України: підручник. Харків: Право, 2010. 501 с.
7. Баулін Ю. В. Кримінальне право України: підручник. Харків: Право, 2010. 608 с.
8. Мотлях О. І. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Атіка, 2016. 696 с.
9. Бандурка А. М. Злочинність в Україні: причини і протидії: монографія. Харків: Основа, 2008. 368 с.
10. Бантишев О. Ф. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: постатейний коментар та науково-теоретична характеристика окремих положень. Київ: Видавець Паливода А. В., 2010. 1129 с.
11. Мельник М. І. Кримінальне право: підручник. Київ: Юридична думка, 2004. 698 с.
12. Стрельцов Є. Л. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Одиссей, 2012. 904 с.
13. Алієва О. М. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Харків: Одиссей, 2013. 912 с.

14. Савченко А. В. Кримінальне право України: Особлива частина. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 538 с.
15. Чуваков О. А. Кримінальне право України. Київ: Одиссей, 2014. 489 с.
16. Андрушко П. П. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2009. 1588 с.
17. Бахуринська О. О. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Дакор, 2012. 1428 с.
18. Горбачевський В. Я. Кримінальне право України: Особлива частина: альбом схем. Київ: Правова єдність, 2015. 576 с.
19. Селецький С. І. Кримінальне право України: Особлива частина. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 660 с.
20. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948.
URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
21. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: Закон України від 17.06.2015 № 525-VIII.
URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/525-19>
22. Пучнин В. В. Викрадення людини: кримінологічний аспект дослідження. Москва: Юридична література, 2001. 178 с.
23. Бажанов М. І. Кримінальне право: Особлива частина. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 544 с.
24. Козаченко І. Я. Кримінальне право: Особлива частина: підручник для ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 768 с.
25. Бандурка О. Проблемні питання вдосконалення державної політики у сфері захисту прав дитини від торгівлі дітьми, сексуального насильства та експлуатації. Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми. Харків: Права людини, 2010. С. 12–13.
26. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. С. 67.

27. Стамбульська конвенція про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (ратифікована у 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
28. Мельник М. І. Злочини проти людської гідності: коментар до Кримінального кодексу України. Харків: Право, 2020. 240 с.
29. Кузнецов В.Ф. Про втілення в життя програми ЮНЕСКО «Діти вулиць» В. Ф. Кузнецов Наше право. 2005. №4. С. 77-81 с.
30. Левченко К. Б. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей К.Б. Левченко. – К.: «ВЕРСО-04», 2005. – 210 с.
31. Зирянов В. Ю. Охорона прав неповнолітнього на проживання в сім'ї в кримінальному законодавстві сучасних зарубіжних країн Кримінальне право. 2002. №2. 27 – 29 с.